

ראיון: **דב חנין**

יו"ר הוועדה המשותפת של הכנסת
לסביבה ולבריאות

ציטוט מומלץ

חנין ד. 2010. סביבה, צדק
ודמוקרטיה – הסיפור שטרם סופר.
אקולוגיה וסביבה 1(2): 84.

המאבק על הסביבה הוא גם מאבק על החברה, מאבק על השוויון ומאבק על הדמוקרטיה | צילום: אביכי שרון

סביבה, צדק ודמוקרטיה – הסיפור שטרם סופר

[המילה האחרונה](#)

גיליון קיץ 2010 / כרך 1(2)

2 במאי, 2010

הדרמה האמיתית של הסביבה היא סיפור שאיננו מסופר בדרך כלל. זהו סיפור השתלטותה של קבוצת בעלי הון על משאבי הציבור. זהו סיפור של פגיעה קשה ברוב הציבור, ובמיוחד באוכלוסיות מקופחות. כמו בכל דרמה, יש כאן מאבקי כוחות, אינטרסים ומפנים בעלילה. יש סיכויים, ולצדם סיכונים רבים ואמיתיים. אבל הדרמה העיקרית אינה האיזונים הסביבתיים, אלא התגובה להם. כמעט מבלי ששמנו לב לכך, נוצרה בעולם תנועה סביבתית-חברתית חסרת תקדים בהיקפה: אל לוחמי הסביבה הוותיקים הצטרפו איגודים מקצועיים, ארגוני סטודנטים, תנועות נשים ונוער. לעתים, קוראים לתנועה הזו בשם "מתנגדי הגלובליזציה", אבל היא בעצמה תנועה גלובלית. היא לא נגד גלובליזציה, אלא בעד גלובליזציה אחרת. גלובליזציה שפניה לא לרווחים כספיים אלא לבני האדם ולסביבתם.

גם אצלנו, התנועה הסביבתית מתפתחת וגדלה. מהגליל ועד לערבה, מנהריה, משעב ומסכנין ועד לבאר שבע, לרהט ולירוחם – אזרחים מתחילים לעשות מעשה: למחות, להתארגן, לחשוב על חלופות – ליצור תנועה. התנועה הסביבתית גדלה, ובו בזמן מעמיקה את החשיבה שלה ומגבשת יכולות מקצועיות, כאלה שכתב העת אקולוגיה וסביבה בא לחזק. היא עוברת מהתנגדות לעצם הפיתוח, לוויכוח על טיבו של הפיתוח: איזה סוג פיתוח? על חשבון מי? על חשבון מה?

כיום, מה שמניע את הפיתוח הוא הרווח הפרטי. ההון הפרטי הוא הקובע את כיוון הנסיעה של רכבת המשק. התנועה הסביבתית מתנגדת לכיוון הזה, אבל היא לא רוצה יותר במעמד של זה, שרק נובח מהצד על הרכבת הממשיכה לדהור; היא רוצה להשפיע על כיוון הנסיעה, על הקטר. את הביקורת שלנו לגבי הכיוון לא קיפלנו לאחור, אלא פרסנו קדימה. ארגוני הסביבה, בעולם וגם בארץ, מדברים כיום על מודל חלופי של פיתוח: שימוש נכון ויעיל במשאבי הסביבה תוך חלוקה צודקת של מה שהם באמת מאפשרים לייצר. כך הפך הצדק הסביבתי לרעיון מרכזי בתנועה הסביבתית החדשה.

תפיסת הצדק הסביבתי אומרת שכולנו נפגעים מהרס הסביבה, אבל לא כולם נפגעים באותה מידה: מזיהום אוויר נפגעים יותר זקנים, חולים, ילדים, תושבי הערים הגדולות, תושבי הקריות במפרץ חיפה והבדואים ליד רמת חובב. המרחב הציבורי של כולנו הוא קטן וצפוף, אבל מי שיש לו מרחב פרטי גדול - זקוק פחות למרחב הציבורי. מצפון לבאר שבע ישראל צפופה פי שניים מאשר הולנד, ולכל ישראלי יש פחות מ-30 מילימטר של חוף רחצה ציבורי מוכרז. בשבתות ובחגים הישראלים צפופים כל-כך בפארקים, בחורשות וגם בחופים. היה שר פנים בישראל שאמר לנו, שבטעם אין בעיה, כי בעזרת כמה אלפי דולרים אפשר

לראות פארקים נפלאים באפריקה או לבקר בחופים נפלאים בריביירה הצרפתית. לשאלה ומה יעשו אלה שאין להם כמה אלפי דולרים, הוא ענה בחיך – בשביל זה יש טלוויזיה. ואכן, בחופים ובפארקים בארץ מצטופפים תמיד כל אלה שטיסה לחו"ל איננה כה זמינה עבורם.

ולכן כולם נפגעים מהרס הסביבה, אבל יש מי שנפגע יותר, ויש גם מי שמרוויח. התנועה הסביבתית נפרדה מהתמימות: אנחנו מבינים שהאיומים הסביבתיים אינם תולדה של טעות, שברגע שתתגלה, כולם יבינו וינסו לתקנה. אנחנו מבינים שהאיומים הסביבתיים נוצרים כתוצאה מאינטרסים. יש מי שמרוויח, למשל, מהקמת תחנת הכוח הפחמית החדשה, וכך יוצא לדרך עוד מפגע סביבתי גדול. המרחב הציבורי שלנו מצטמצם, כי זימי הקרקעות, בעזרת מקורביהם במערכת השלטון, מרוויחים מהפיכתו לנדל"ן. ויש מי שמרוויח מהקמת יישובים וחוות בודדים בגליל, בגלבוץ ובנגב, תוך פגיעה קשה בערכי הטבע ובנוף.

כדי להסיר את האיומים האלה על הסביבה, צריך להתמודד עם האינטרסים הכלכליים והפוליטיים שמולידים אותם. כך נפרדה התנועה הסביבתית גם מהתמימות הא-פוליטית שאפיינה אותה בעבר. בתחום הסביבתי אנחנו חשים היטב במחלוקת של הדמוקרטיה: עסקנות קטנה וחסרת עקרונות, אפליה לאומית ומגדרית, ערבוב בין הון לשלטון – באמירה אחת: פוליטיקה מושחתת. מהביקורת על הפוליטיקה הזו אסור להיפרד, אבל החלופה הפוליטיקה מושחתת איננה התנתקות מפוליטיקה, אלא פוליטיקה אחרת. דמוקרטיה היא גם כלי סביבתי. ככל שאנשים יודעים יותר, הם יכולים להשתתף יותר בתהליך; ככל שהם משתתפים יותר, הם יכולים להשפיע יותר; הם יכולים להגן טוב יותר על עצמם ועל סביבה שלהם. התרופה למחלות הדמוקרטיה איננה פחות דמוקרטיה, אלא יותר דמוקרטיה.

השופט האמריקאי המנוח ברנדייס אמר, שאתה יכול שתהיה לך דמוקרטיה פוליטית, ואתה יכול גם שיהיה לך ריכוז של העושר בידי מעטים, אבל לא ייתכן ששניהם יהיו בכפיפה אחת. כשרואים את השתלטות האוליגרכיה של בעלי ההון על הכלכלה, על החברה, על הסביבה ועל הפוליטיקה אצלנו, מבינים עד כמה הוא צדק.

המאבק על הסביבה הוא, לפיכך, גם מאבק על החברה, מאבק על השוויון ומאבק על הדמוקרטיה. לתנועה הסביבתית מגיעים יותר ויותר אנשים שלא ויתרו על החלום של מקום שטוב לחיות בו. זהו חלום שלא קל להגשימו. הדרך איננה פשוטה, אבל למענו ולמען ילדינו, זו הדרך שצריך להתחיל ללכת בה.